

Czasy...

Ludzie...

Wydarzenia...

800 lat temu

16 kwietnia 1217 r. zmarł **Piotr Waldus** (Piotr Waldo), inicjator ruchu wewnątrz kościoła, którego podstawą nauki i prawa było Pismo Święte. Jako bogaty kupiec z Lyonu około 1170 r. przeżył kryzys duchowy, gdy zrozumiał, że zdobył swój majątek i pozycję społeczną w drodze niegodnych chrześcijanina wyzysku i lichwy. Chcąc znaleźć pocieszenie w Biblii, zlecił przetłumaczenie łacińskiej Wulgaty na ówczesny język francuski. Pod wpływem lektury Pisma Świętego porzucił swój dotychczasowy styl życia, zaopatrywał swą żonę i córki, które wysłał do klasztoru w Fontevraud, a resztę majątku rozdał ubogim, sam stając się jednym z nich, nie wstępując jednak do klasztoru. Jego celem było życie i zwiastowanie Słowa Bożego zwykłym ludziom w rozumiałym dla nich języku w ubóstwie apostołskim. Waldus nie chciał zrywać z Kościołem, nie zamierzał jednak zaprzestać głoszenia kazań, traktując ewangeliczny nakaz zwiastowania z wielką dosłownością. Postawa waldensów wyrażała się jednak raczej w powściągliwości, a nie w całkowitej ascezie. Powszechny zwyczaj rozdawania majątku przez naśladowców Waldusa, prostota i szczerść kazań głoszonych w rozumiałym dla wszystkich języku oraz akty bezinteresownej dobroczynności miały ogromną siłę przyciągania spragnionych żywego słowa wiernych. Ostatecznie, ekskomunikowani i wygnani z Lyonu, waldensi znaleźli ciepłe przyjęcie i schronienie w Lombardii (Włochy), gdzie ulegli dalszej radykalizacji i zwiększyli zakres swych wpływów. Więcej zob. Zwiastun Ewangelicki 8/2012, s. 10-12.

425 lat temu

9 kwietnia 1592 r. w Cieszynie urodził się **ks. Jerzy Trzanowski** jako syn kotlarza. Nauki pobierał w Cieszynie, od 1605 r. w Gubinie na Łużycach i w Kołobrzegu. Studia uniwersyteckie odbył w Wittenberdze w l. 1607-11. Następnie uczył w gimnazjum św. Mikołaja w Pradze, będąc także nauczycielem domowym, a od 1614 r. w Holeszowie na Morawach. W 1615 r. przeniósł się jako rektor szkoły do Wałaskiego Międzyrzecza, również

na Morawach, gdzie w następnym roku, po ordynacji w Oleśnicy k. Wrocławia, został diakonem, a po kilku miesiącach, w 1616 r. pastorem. Wówczas rozpoczął pracę pisarską. W okresie wojny 30-letniej parafia uległa zniszczeniu, a on sam był przez kilka tygodni więziony.

W wyniku zarazy na Morawach w 1624 r. stracił dzieci. W tym samym roku dekretem cesarskim zabroniono działalności Kościoła Ewangelickiego we wszystkich krajach habsburskich. Początkowo przebywał w Cieszynie, a w l. 1626-29 był nadwornym kaznodzieją u barona Jana Sunegha, później także proboszczem w Bielsku; tam powstały jego ody łacińskie. Na skutek działalności likwidacyjnej hr. Dohny musiał jednak w 1629 r. uciekać na Słowację. Został najpierw kaznodzieją na Zamku Orauskim, gdzie pracował nad pieśniami do Cithary i modlitwami do Phialy. Był już wówczas znany jako znakomity kaznodzieja, pisarz i poeta. W 1631 r. powołano go na proboszcza w Świętym Mikuluszu na Liptowie w Słowacji, gdzie ukończył i wydał swe dzieła. Tam też zmarł 29 maja 1637 r. Pozostawił po sobie jako największe swe dzieła następujące pozycje: Ody łacińskie (Brzeg 1629), Phiala adoramentorum (Czara modlitw) z 1635 r., przede wszystkim w 1636 r. Cithara sanctorum (Pieśni duchowne), kancjonał napisany w dialekcie morawskim, zawierający 402 pieśni. Doczekał się on aż ok. 150 wydań, ostatnie w Liptowskim Mikuluszu w 1932 r. Kancjonał ten, zwany popularnie kancjonałem Trzanowskiego, stał się w okresie ucisku kontrreformacyjnego na Śląsku Cieszyńskim jedną z podstawowych, obok tzw. Dambrowki (postylli ks. Samuela Dambrowskiego) ksiąg, które pozwoliły przetrwać miejscowym ewangelikom ten najcięższy okres. Na Słowacji używany był jeszcze przed II wojną światową, a na Śląsku Cieszyńskim został wyparty pod koniec XIX w. przez kancjonał ks. Jerzego Heczki (w Wiśle używano go do 1922 r.). Pomnik Trzanowskiego stoi w Liptowskim Mikuluszu, a w 1992 r. odsłonięto pomnik na placu kościelnym w Cieszynie. Na podstawie <https://reformacja2017.slaskie.pl/content/ks-jerzy-trzanowski>.

250 lat temu

14 kwietnia 1767 r. w Hłownicy urodził się **ks. Jan Chmiel**. Był drugim z rzędu pastorem przy tolerancyjnym Domu Modlitwy w Jaworzu. Był jedynym synem chałupnika Adama Chmiela i jego żony Marii. Jego rodzicami chrzestnymi byli Paweł Chmiel i Anna, wdowa po Michale Chmielu, młynarzu w Hłownicy. Od 1779 r. był uczniem ewangelickiej szkoły Jezusowej w Cieszynie, którą ukończył w 1784 r. i udał się na studia teologiczne na Uniwersytecie w Jenie. Studia te mógł podjąć dzięki poręczeniu w wysokości 300 koron, które wyłożyła patronka Roztropic pani von Russetzky. Kwotę tę odzyskano po powrocie Chmiela ze studiów i przedłożeniu w starostwie jego paszportu. Wiosną 1790 r. powraca ze studiów i zostaje zatrudniony jako prywatny nauczyciel w jednym ze szlacheckich domów. Od 1791 do 1800 r. był nauczycielem w ewangelickiej szkole Jezusowej w Cieszynie (konrektor). W 1797 r. kandydował na proboszcza w Cieszynie, lecz nie został przyjęty z uwagi na słaby głos do wygłaszania kazań w tak dużym kościele. Na skutek wakansu ogłoszonego w Jaworzu po odejściu ks. Kłapsi do Cieszyna, Jan Chmiel zgłosił się na to stanowisko. Jego ordynacja odbyła się w Cieszynie dnia 11 maja 1800 r., a dokonał jej ks. Traugott Bartelmus. W jaworzańskim zborze służył do 1808 r. Niestety, z jego działalności w Jaworzu nie zachowały się jakiegokolwiek ślady, a to z uwagi na brak dokumentacji zborowej z tego okresu. W 1808 r. przenosi się do ewangelickiego zboru w Białej w miejsce Chrystiana Raschkego i pozostaje na tym stanowisku do 1837 r. W tym zborze był trzecim pastorem z rzędu. Jego poprzednikami byli ks. Jan Mizia (1782 – 1802) i ks. Chrystian Raschke (1802 – 1808). W latach 1811 – 1816 ks. Jan Chmiel był seniorem zachodniogalicyjskim w superintendenturze galicyjskiej. Już w latach 20-tych rozpoczął przebudowę Domu Modlitwy, której główny ciężar finansowy przypadł na lata 1832 – 1835. Przebudowano wówczas sklepienie, odnowiono całość kościoła, wzniesiono nową kazalnicę i nowy ołtarz z cennym obrazem malarza Kornackiego z Krakowa. Ks. Jan Chmiel był wytrawnym kaznodzieją zarówno w języku polskim, jak i w języku niemieckim. Bronił praw narodowych i religijnych w zborze i senioracie. Zadbął też o kształcenie polskich nauczycieli w okresie faworyzowania języka niemieckiego, wysyłając ich do seminarium nauczycielskiego we Wrocławiu. Uniezależnił też swój zbor od obowiązkowych opłat na rzecz proboszczów rzymskokatolickich w Wadowicach za chrzty, śluby i pogrzeby. Znaczącym też czynem na jego nowym stanowisku było założenie w 1809 r.

funduszu emerytalnego dla wdów po pastorach i nauczycielach. Fundusz ten rozwijał się pomyślnie dzięki zadeklarowanej corocznej ofercie kościelnej oraz datkom i legatom bogatszych kupców i rzemieślników w zborze bialskim. Mimo dewaluacji pieniądza w dobie wojen napoleońskich fundusz ten się ostał. Na emeryturę przeszedł w 1837 r., pozostał jednak nadal polskim kaznodzieją w bialskim zborze, gdy zabrakło tam pastora władającego językiem polskim. Zadanie swoje wykonywał aż do śmierci, 10.07.1838 r. Pochowany został na ewangelickim cmentarzu w Białej. Jego następcą został ks. Jakub Hönel, który później wraz z ks. Karolem Samuelem Schneiderem z Bielska wydał w 1853 r. *Śpiewnik Kościelny* (niemiecki) dla parafii galicyjskich i śląskich a nawet po części morawskich. *Śpiewnik* ten stosowany był w Białej, Bielsku, Starym Bielsku a także w Jaworzu. Po ks. Janie Chmielu nie zachował się żaden portret ani w Jaworzu, ani też w Białej. Nieznane pozostały także informacje dotyczące małżeństwa i rodziny ks. Jana Chmiela. Tekst z: R. Janik, *Z kart przeszłości luterskiego zboru w Jaworzu...*, Jaworze 2016, s. 339-341.

250 lat temu

25 czerwca 1767 r. zmarł **Georg Philipp Telemann**, niemiecki kompozytor okresu baroku w twórczości swej nawiązywał do motywów polskiej muzyki zarówno dworskiej jak i ludowej. Urodził się 14 marca 1681 wędług obowiązującego wówczas w Magdeburgu kalendarza juliańskiego (kalendarz gregoriański został tam przyjęty dopiero w roku 1700). W 1685 zmarł jego ojciec. Muzyką zaczął się interesować w wieku 10 lat, a w wieku 12 lat napisał pierwszą operę. Jednak jego talent nie był akceptowany przez rodzinę, która chciała, by zdobył bardziej lukratywny zawód. Jego matka skonfiskowała mu wszystkie instrumenty i w 1693 wysłała do szkoły w Zellerfeld, gdzie uczył się do 1698. Superintendent tej szkoły zaakceptował talent muzyczny swego ucznia i Telemann nadal komponował muzykę i na własną rękę rozszerzał swe umiejętności muzyczne. W czasie, gdy kontynuował naukę w Gymnasium Andreanum w Hildesheim, był już multiinstrumentalistą, który niemal wyłącznie sam nauczył

się gry na flecie prostym i flecie poprzecznym, szałamai, oboju, puzonie, organach i klawesynie, skrzypcach, wioli i kontrabasie. Od 1701 studiował prawo na uniwersytecie w Lipsku gdzie pracował też jako organista. Po studiach przebywał w różnych miastach w Niemczech, a także w Żarach, gdzie miał okazję poznać muzykę ludową. W 1702 został dyrektorem muzycznym opery w Lipsku. W 1704 objął stanowisko organisty przy Nowym Kościele (obecnie kościół św. Mateusza) w Lipsku, gdzie założył Collegium Musicum dla młodzieży studenckiej. W 1705 został kapelmistrzem hrabiów Promnitz. Podczas pobytu w Żarach oraz w Pszczynie i Krakowie Telemann poznał polską muzykę ludową, która stała się inspiracją jego wielu awangardowych kompozycji instrumentalnych. Od 1708 był kapelmistrzem na dworze w Eisenach, od 1712 we Frankfurcie n. Menem, od 1721 kantorem i dyrygentem muzyki kościelnej w Hamburgu. Zaprzyjaźniony był z wieloma kompozytorami epoki baroku, w tym z Janem Sebastianem Bachem. Więcej zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Georg_Philipp_Telemann.

125 lat temu

14 czerwca 1892 r. w Cieszynie otwarto **Szpital Ewangelicki**. Pomysłodawcą i głównym realizatorem budowy był ówczesny superintendent morawsko-śląski Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego ks. dr Theodor Haase, działacz społeczny, założyciel ewangelickich szkół, towarzystw i zakładów dobroczynnych, poseł do Sejmu Śląskiego i Rady Państwa w Wiedniu, polityk związany z nurtem Związku Ślązaków Austriackich, przede wszystkim zaś jedna z najbardziej wpływowych postaci tamtych czasów.

Dotacje na realizację tego śmiałego przedsięwzięcia dr Haase zbierał przez kilka lat w formie dobrowol-

nych datków tysięcy osób i organizacji na Śląsku Cieszyńskim, w całej Austrii i w wielu europejskich krajach. Ponadto spore sumy uzyskał w postaci wielokrotnych subwencji uchwalanych na jego wniosek przez Sejm Krajowy. W roku 1886 zakupiono przeszło dwuhektarową parcelę na Górnym Przedmieściu i rozpoczęto prace budowlane wiosną 1888 roku. Nad ich przebiegiem czuwać miało, wedle statutu, kuratorium złożone z przewodniczącego – dr Haasego, przedstawiciela Wydziału Krajowego w Opawie, burmistrza Cieszyna, dyrektora szpitala, siostry przełożonej i oraz 8 członków zboru cieszyńskiego. Projekty pawilonów, zatwierdzone w Opawie, sporządził niezwykle uzdolniony cieszyński architekt Alois Jedek. Zaprojektowane przez niego budowle, służąc konkretnym celom, były też wspaniałymi przykładami historyzującej architektury Śląska Austriackiego ostatniej ćwierci XIX wieku. Pierwszą realizacją, ukończoną już w 1889 roku, był elegancki parterowy dom zarządcy przy szpitalnej bramie. Jeszcze tego roku położono kamień węgielny pod największą i najważniejszą budowlę – pawilon chorych z salą operacyjną, który już rok później podziwiał podczas swojej wizyty w Cieszynie cesarz Franciszek Józef. Na jego cześć pawilon otrzymał nazwę Kaiser Franz Josef Haus. Na przedłużeniu jego osi stanął wkrótce budynek administracji szpitalnej, najokazalszy pod względem detalu architektonicznego, a przywołujący na myśl neorenesansowe wille. Kompleks szpitalny, wystawiony za ćwierć miliona złotych reńskich, uzupełnił jeszcze pawilon izolacyjny dla chorób zakaźnych, pawilon dla rekonwalescentów, Dom Sióstr, pralnia, prosekatorium z kostnicą, lodownia i chlewy. Wszystko zaś zaaranżowane w założeniu parkowym, z alejkami, nasadzeniami i ogrodem warzywnym. Kompleks opisano następująco: „Budynki są wysokie, jasne, pełne powietrza, wystarczają w normalnych warunkach na 80 łóżek, w nadzwyczajnych zaś mogą pomieścić ich 120. Własny wodociąg dostarcza chemicznie czystej wody, oświetlenie wszędzie gazowe.” Więcej zob.: <http://www.szpitalslaski.pl/index.php/2015-03-11-15-17-52/historia-szpitala>.

25 lat temu

15 kwietnia 1992 r. w Bielsku-Białej rozpoczęła działalność drukarnia i wydawnictwo Augustana.

Z różnych źródeł zebrał
Józef Król

